

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
Кафедра конституційного права

Н. В. МІШИНА, Д. Є. ВОЛКОВА

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

*Освітня програма підготовки здобувачів вищої освіти,
що отримують ступінь бакалавра у спеціальності
293 «Міжнародне право» та 081 «Право»*

Одеса
Фенікс
2022

УДК 342.147

К 64

*Рекомендовано до друку навчально-методичною радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 2 від 19.12.2022 р.)*

Автори:

Мішина Наталя Вікторівна – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія»;
Волкова Дарія Євгенівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Рецензенти:

Дешко Л. М. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного права Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка;
Щербанюк О. В. – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Мішина Н. В., Волкова Д. Є.

К 64 Конституційне право зарубіжних країн : метод. рекомендації [Електронне видання] / Н.В. Мішина, Д. Є. Волкова ; НУ «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2022. 39 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/23199>

ISBN 978-966-928-859-2

Основними завданнями вивчення дисципліни «Конституційне право зарубіжних країн» є вивчення теорії конституційного права з використанням прикладів зарубіжних країн, а саме: джерел конституційного права зарубіжних країн, сучасних особливостей конституцій, моделей конституційного правосуддя, елементів конституційно-правового статусу особистості, інститутів безпосередньої демократії, сучасних форм держави, конституційних моделей законодавчої і виконавчої влади, місцевого самоврядування, партійних систем. Навчально-методичний посібник призначений для здобувачів вищої освіти, що отримують ступінь бакалавра зі спеціальності 081 «Право» та 293 «Міжнародне право», буде корисним для підготовки здобувачів, що отримують освіту з міжнародних, управлінських та правової спеціальностей.

УДК 342.147

ISBN 978-966-928-859-2

© Мішина Н.В., Волкова Д.Є., 2022

ЗМІСТ

I. ВСТУП	4
II. ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ	5
III. ПРОГРАМА ЛЕКЦІЙ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ	7
IV. ПЛАНИ ПРАКТИЧНЕ ЗАЙНЯТТЯСЬКИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ. ЗАВДАННЯ З МЕТОЮ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	13
V. ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ І ВМІНЬ	27
VI. БІБЛЮГРАФІЧНИЙ СПИСОК.....	29

I. ВСТУП

Конституційне право зарубіжних країн як навчальна дисципліна посідає важливе місце у системі юридичної освіти.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є суспільні відносини, пов'язані з основами правового статусу особистості та з основами юридичної організації органів публічної влади в зарубіжних країнах, кількість яких наближається до двохсот. Ці держави мають відмінність в конституційно-правовому регулюванні, що зумовлено особливостями економічного, соціального і політичного розвитку. Найбільший інтерес об'єктивно викликають демократичні держави. Саме в них історично покладено початок становлення сучасного конституційного права. Їх державно-правовий досвід є орієнтиром для України.

Міждисциплінарні зв'язки конституційного права зарубіжних країн як навчальної дисципліни обумовлені тим, що цей курс має три головних мети: загальноосвітню, правознавчу і практичну. Загальноосвітнє значення даного предмета пов'язано з необхідністю підвищення загальної культури здобувачів вищої освіти. Правознавча ціль курсу полягає в поглибленні теоретичних знань про моделі правового регулювання статусу особистості, про конституційні принципи економічної, політичної, та соціальної систем суспільства, про основи його духовного життя, про різні форми правління, територіально-політичного устрою держави, системі державних органів і органів місцевого самоврядування. Практична роль курсу пов'язана з вивченням конституційно-правових інститутів і методів конституційного регулювання, їх позитивних та негативних сторін. Знання конституційної теорії і практики різних країн може допомогти в удосконаленні конституційно-правового регулювання в Україні з урахуванням її конкретних умов.

Конституційне право зарубіжних країн як навчальна дисципліна – це система знань про відповідну галузь та науку. Навчальний курс побудовано таким чином, щоб забезпечити послідовне і логічне викладання матеріалу, розкрити зміст основних положень конституційної теорії і практики.

У системі юридичної освіти курс конституційного права зарубіжних країн посідає важливе місце, що пов'язано з тим, що він має спеціалізований, політико-правовий характер, його вивчення є важливою умовою не тільки юридичної, але й загальної теоретичної підготовки здобувачів вищої освіти, поширення їх світогляду.

Водночас ця навчальна дисципліна для відповідних спеціалізацій здобувачів вищої освіти є кваліфікаційною, її містять державні (випускні щодо навчальних ступенів бакалавра та магістра) іспити, іспити здобувачів наукового ступеня кандидата юридичних наук за відповідною спеціальністю (12.00.02. — конституційне право; муніципальне право) та за іншими спеціальностями як додатковий іспит для осіб, що не мають базової юридичної освіти. Це обумовлює підсумковий характер навчальної дисципліни, що узагальнює юридичну освіту, просвіту, взагалі доктринальний, спрямований на суспільно-правову практику, юридичний світогляд.

II. ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ

Метою викладання навчальної дисципліни «Конституційне право зарубіжних країн» є: вивчення здобувачами вищої освіти теорії конституційного права, освоєння здобувачами вищої освіти основного категоріального апарату конституційно-правової науки, освоєння здобувачами вищої освіти основ конституційного законодавства зарубіжних країн та тенденцій його розвитку; огляд потенціалу використання зарубіжного досвіду у сучасних умовах конституційних перетворень та реформування в Україні, оволодіння здобувачами вищої освіти вміннями та навичками правового аналізу норм галузі конституційного права та вміннями їх практичного застосування; сприяння формуванню у здобувачів вищої освіти конституційного світогляду та конституційної правосвідомості.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Конституційне право зарубіжних країн» є вивчення теорії конституційного права з використанням прикладів зарубіжних країн, а саме: джерел конституційного права зарубіжних країн, сучасних особливостей конституцій, моделей конституційного правосуддя, елементів конституційно-правового статусу особистості, інститутів безпосередньої демократії, сучасних форм держави, конституційних моделей законодавчої і виконавчої влади, місцевого самоврядування, партійних систем.

Завданням навчальної дисципліни «Конституційне право зарубіжних країн» є професійна підготовка юристів, яка відповідає таким кваліфікаційно-нормативним вимогам:

– знання: джерел конституційного права зарубіжних країн, сучасних особливостей конституцій, моделей конституційного правосуддя, елементів конституційно-правового статусу особистості, інститутів безпосередньої демократії, сучасних форм держави, конституційних моделей законодавчої і виконавчої влади, місцевого самоврядування, партійних систем;

– уміння: здійснювати пошук, систематизацію, обробку, використання інформації про конституційне будівництво в зарубіжних країнах, користуватися методиками вивчення і удосконалення законодавства;

– навички: підготовка інформаційних оглядів і порівняльних таблиць за законодавством зарубіжних країн з метою удосконалення конституційно-правового регулювання в Україні з урахуванням її конкретних умов.

Вивчення курсу конституційного права зарубіжних країн передбачає відвідування лекцій та самостійне освоєння лекційного матеріалу, його поглиблене опрацювання на Практичне зайняттяських і практичних заняттях, самостійне знайомство з конституційно-правовими актами зарубіжних країн, опанування навчальної та наукової літератури.

Успішність навчання перевіряється викладачами з використанням таких інструментів, як опитування, реферати, контрольні роботи, ін. навчально-організаційні форми і методи контролю знань та навичок здобувачів вищої освіти.

Опитування здобувачів вищої освіти (усне та у формі письмових контрольних робіт), як правило, здійснюється у процесі проведення Практичне зайняттяських та практичних занять.

Науково-методичний посібник поряд з традиційними (основними) формами і методами навчання містить: ФО – фронтальне опитування; ЕЗ – експрес-запитання; ВТЗ – відкриті тестові завдання; ЗТЗ – закриті тестові завдання; ПР – практикуми, орієнтовані на поглиблений аналіз проблемних питань.

Критерії оцінювання та розподіл баллів, які отримують здобувачі вищої освіти:

«5» (відмінно) - здобувач вищої освіти вільно висловлює думки і відчуття, реалізує творчі здібності, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особисту позицію щодо них; без допомоги викладача знаходить джерела інформації і використовує набуті знання і вміння в нестандартних ситуаціях.

«4» (добре) – здобувач вищої освіти вільно володіє теоретичним та нормативним матеріалом, вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати її на практиці, контролювати власну діяльність, виправляти помилки і добирати аргументи на підтвердження певних думок під керівництвом викладача.

«3» (задовільно) - здобувач вищої освіти може відтворити значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень, за допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, порівнювати та робити висновки, здатний застосовувати вивчений матеріал іа рівні стандартних ситуацій, наводити окремі власні приклади на підтвердження певних тверджень.

«2» (незадовільно) - здобувач вищої освіти володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		За 4-бальною шкалою	За 12-бальною шкалою
90 – 100	A	відмінно	10-12
82-89	B	добре	7-9
74-81	C		
64-73	D	задовільно	4-6
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно	3
0-34	F		1-2

Іспит проводиться за білетами, затвердженими кафедрою конституційного права. Кожен екзаменаційний білет з конституційного права зарубіжних країн містить три питання з загальної та особливої частини.

Результати іспиту вносять до екзаменаційної відомості й залікової книжки здобувач вищої освіти.

III. ПРОГРАМА ЛЕКЦІЙ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

ТЕМА 1. ПРЕДМЕТ І СИСТЕМА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Співвідношення понять „конституційне право” і „державне право”.

Конституційне право зарубіжних країн як юридична наука та навчальна дисципліна.

Поняття конституційного права як галузі права в зарубіжних країнах. Відмежування її від інших галузей права.

Місце конституційного права зарубіжних країн в системі права кожної держави.

Особливості предмету правового регулювання конституційного права в зарубіжних країнах. Тенденція розширення предмету правового регулювання конституційного права в зарубіжних країнах.

Особливості методу правового регулювання конституційного права в зарубіжних країнах. Метод власті відносин (метод субординації). Використання методів координації і реординації в конституційному праві зарубіжних країн.

Система конституційного права в зарубіжних країнах. Принципи конституційного права в зарубіжних країнах. Структура норми конституційного права в зарубіжних країнах. Класифікація норм конституційного права в зарубіжних країнах. Інститути конституційного права в зарубіжних країнах.

ТЕМА 2. ДЖЕРЕЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Поняття і склад джерел конституційного права в зарубіжних країнах. Соціальний процес формування конституційного права в зарубіжних країнах. Соціальні (матеріальні) джерела права в зарубіжних країнах.

Юридичні джерела конституційного права в зарубіжних країнах та їх види.

Нормативно-правові акти як джерела конституційного права в зарубіжних країнах.

Закон як джерело конституційного права в зарубіжних країнах. Види законів. Особливості конституційних законів в зарубіжних країнах. Порядок прийняття і сфера дії органічних законів в зарубіжних країнах, їх місце в системі джерел конституційного права. Звичайні (поточні) закони. Надзвичайні закони.

Акти, що видаються в порядку заміщення парламентів. Нормативні акти органів виконавчої влади. Нормативні акти органів конституційного контролю. Регламенти палат. Рішення органів місцевого самоврядування.

Судовий прецедент як джерело конституційного права в країнах англосаксонської правової системи. Використання судового прецеденту в інших країнах. Порядок визнання, застосування та відміни судових прецедентів як джерел права. Переваги і недоліки судового прецеденту як джерела конституційного права. Рішення Європейського Суду з прав людини як джерело конституційного права.

Конституційно правові звичаї (погодження) та їхня роль в регулюванні конституційно-правових відносин в зарубіжних країнах.

Міжнародні і внутрішньодержавні договори як джерела конституційного права в зарубіжних країнах.

Норми, що засновані на релігійних догматах. Джерела мусульманського права: Коран, Сунна, иджма, кіяс, фікх, фетва. Кодекс канонічного права. Іудейське право. Індуське право.

Норми партійних документів як джерело конституційного права у деяких країнах, що розвиваються.

Доктрина як додаткове джерело конституційного права.

ТЕМА 3. КОНСТИТУЦІЇ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Виникнення та історична трансформація поняття „конституція”. Політичні і соціально-економічні витіки сучасного конституціоналізму.

Поняття конституції. Співвідношення понять „конституція” та „основний закон”.

Сутність конституції. Легітимність, стабільність, реальність та верховенство конституції. Юридична, політична і ідеологічна функції конституції.

Об’єкти конституційного регулювання. Поширення переліку об’єктів конституційного регулювання в конституціях нового покоління. Межі конституційного регулювання. Дія конституції в часі і по колу осіб. Безпосередня дія конституції.

Форма конституції. Кодифіковані та некодифіковані конституції. Писані та неписані конституції.

Структура конституції та її складові частини: преамбула, основна частина, заключні положення, перехідні положення, додатки.

Способи прийняття конституції: представницьким органом, референдумом, монархом. Прийняття конституції представницьким органом: установчими зборами, парламентом, надпарламентською установою. Різновиди установчих зборів.

Порядок зміни конституцій: гнучкий, жорсткий. Повний та частковий перегляд конституції. Скасування конституції.

Класифікація конституцій: тимчасові і постійні, демократичні і недемократичні, монархічні і республіканські, федеративні і унітарні, федеральні і суб’єктів федерації, матеріальні і формальні, реальні і фіктивні, юридичні і фактичні.

Поняття конституційного контролю (нагляду). Моделі конституційного контролю. Види конституційного контролю. Органи конституційного контролю.

ТЕМА 4. ФОРМА ДЕРЖАВИ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Поняття і елементи форми держави. Види форм держави. Різноманітність форм сучасної держави та його причини.

Поняття та сутність форми правління. Основні види форми правління: монархічна і республіканська. Поняття і сутність монархії. Основні ознаки монархії. Абсолютна монархія, її сутність і ознаки. Дуалістична монархія, її сутність і ознаки. Парламентарна монархія, її сутність і ознаки. Парламентарна монархія в сучасному світі. Теократична монархія.

Республіканська форма правління, її сутність і ознаки. Основні види республіканської форми правління. Особливості президентської форми правління: статус, порядок формування і повноваження голови держави, система вищих органів влади та їх взаємовідносини.

Особливості парламентарної республіки: принцип верховенства парламенту, система вищих органів влади, формування уряду.

Змішана форма правління: особливості взаємовідносин президента і парламенту, формування уряду, повноваження вищих органів влади.

Суперпрезидентська і монархична республіки. Радянська республіка. Теократична республіка.

Поняття форми державного устрою. Основні види форми державного устрою.

Поняття і ознаки унітарної держави. Адміністративно-територіальний поділ унітарної держави. Централізована і децентралізована унітарна держава. Відносини між центральною і місцевою владою. Поняття автономії. Види автономії.

Федеративна форма державного устрою: поняття і ознаки. Різні моделі федералізму. Суб'єкти федерації та їх повноваження. Моделі розмежування компетенції поміж федеральними органами влади і органами влади суб'єктів федерації.

Поняття і зміст державного режиму. Співвідношення державного і політичного режимів.

Демократичний режим: поняття, ознаки, сутність. Різні форми і методи обмеження демократії.

Авторитарний і тоталітарний режими: поняття, ознаки і сутність, їх різновиди.

Міністеріальний, парламентський, дуалістичний та партократичний державні режими.

ТЕМА 5. КОНСТИТУЦІЙНЕ СТАНОВИЩЕ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Поняття та структура конституційного становища особистості в зарубіжних країнах.

Історичний розвиток прав і свобод особистості. Покоління прав людини. Права людини і права громадянина. Суб'єктивне право і свобода особистості: загальне і особливе.

Правова регламентація громадянства в зарубіжних країнах. Способи придбання громадянства: філіація (правила „права крові” і „права ґрунту”), натуралізація, оптація, реінтеграція. Підстави припинення громадянства.

Особливості конституційного закріплення прав, свобод і обов'язків в конституціях зарубіжних країн. Конституційні принципи правового становища особистості в зарубіжних країнах. Рівноправ'я і заборона дискримінації.

Класифікація прав, свобод і обов'язків. Громадянські (особисті) права і свободи: право на життя, повагу гідності, недоторканності особистості, право на свободу слова, совісті, пересування, недоторканності приватного життя.

Політичні права і свободи: право обирати і бути обраним, право на участь в управлінні державою, право займати державні посади, свобода об'єднань і маніфестацій.

Соціально-економічні і культурні права: право на працю і вибір професії, право на освіту, право на охорону здоров'я, право на соціальне забезпечення.

Конституційні обов'язки особистості.

Гарантії здійснення та захисту прав і свобод.

Правовий режим іноземців: режим найбільшої сприятливості, національний і спеціальний режими.

ТЕМА 6. ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ І ПАРТІЙНІ СИСТЕМИ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Поняття і сутність політичної партії в зарубіжних країнах. Функції політичних партій. Типологія партій в зарубіжних країнах.

Організаційна структура політичних партій. Організаційно оформлені і організаційно неформлені політичні партії.

Правове регулювання організації і діяльності політичних партій в зарубіжних країнах. Умови і порядок утворення і припинення політичних партій. Вимоги до ідеології і програмних положень партій. Вимоги до їх організаційної будови і порядку діяльності. Фінансово-економічна база партій.

Багатопартійність: її причини і значення. Поняття і сутність партійної системи. Види партійних систем: багатопартійні без домінуючих партій, багатопартійні з однією домінуючою партією, системі з фіксованою кількістю партій, двопартійні системи, однопартійні системи.

ТЕМА 7. КОНСТИТУЦІЙНІ ІНСТИТУТИ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Основні форми безпосередньої демократії в зарубіжних країнах.

Поняття і соціальна функція виборів. Види виборів: чергові, позачергові, проміжні, повторні; парламентські, президентські, органів місцевого самоврядування; загальнодержавні і місцеві.

Поняття виборчого права. Активне і пасивне виборче право. Принципи виборчого права: загальне, рівне, пряме виборче право, таємність голосування. Свобода виборів.

Поняття виборчої системи. Мажоритарна система та її різновиди: відносної більшості, абсолютної більшості, кваліфікованої більшості. Пропорційна виборча система. Виборча квота та метод дільників. Загороджувальний пункт. Пов'язані і вільні списки кандидатів. Панашування. Сумішні виборчі системи.

Правове регулювання виборів. Стадії виборчого процесу. Призначення виборів. Підготовчі дії до виборів. Висування і реєстрація кандидатів. Передвиборча агітація. Голосування та встановлення підсумків виборів.

Поняття і соціальна функція референдуму. Види референдумів. Предмет референдуму. Формула референдуму. Порядок організації і проведення референдуму. Визначення результатів референдуму. Правові наслідки референдуму.

ТЕМА 8. ЗАКОНОДАВЧА ВЛАДА В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Поняття і соціальні функції парламенту. Концепція народного (національного) представництва. Багатоманітність форм парламентів в сучасному світі. Парламентаризм та його тенденції у зарубіжних країнах.

Структура парламенту і організація його палат. Бікамералізм. Особливості правового положення верхніх палат в двопалатних парламентах. Формування палат. Розпуск парламентів (палат). Керівництво парламентів (палат). Комітети (комісії) парламентів і палат.

Статус парламентаря. Імперативний і вільний мандат парламентаря. Лобізм. Права і обов'язки парламентаря. Парламентський імунітет та індемнітет. Партійні фракції та інші депутатські групи.

Компетенція парламентів і способи її закріплення. Парламенти з абсолютно невизначеною компетенцією. Парламенти з абсолютно визначеною компетенцією. Парламенти з відносно визначеною компетенцією.

Законодавча сфера повноважень парламенту. Фінансова сфера повноважень парламенту. Повноваження парламенту в сфері міжнародних відносин. Повноваження парламенту в сфері формування державних органів та установ. Парламентський контроль за діяльністю державних органів і установ. Повноваження парламенту в сфері оборони і безпеки. Судові повноваження парламенту. Делегування повноважень.

Організаційно-правові форми діяльності парламенту. Порядок проведення сесій. Процедура пленарних засідань. Процедура засідань комітетів (комісій).

Органи, установи і посадові особи при парламентах. Рахункові палати. Уповноважені по правам людини (омбудсман).

ТЕМА 9. ГОЛОВА ДЕРЖАВИ ТА УРЯД В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Голова держави. Поняття, основні ознаки і види. Правове становище голови держави. Залежність правового становища голови держави від форми правління. Місце голови держави в системі вищих органів державної влади.

Монарх. Правове становище монарха. Роль монарха в парламентській, дуалістичній та абсолютній монархіях. Порядок престолоспадкування. Монархічні прерогативи.

Президент. Правове і фактичне положення президента. Основні способи обрання президента: прямі вибори; непрямі вибори; парламентом; спеціальній колегією. Вимоги до кандидатів в президенти. Строк повноважень президента.

Повноваження голови держави в області державного управління. Роль голови держави в формуванні уряду, призначенні голови уряду. Голова держави – верховний головнокомандуючий збройними силами. Компетенція голови держави в області законодавства: скликання і розпуск парламенту; оголошення виборів; право законодавчої ініціативи; право вето і його види; право видання актів; право підпису законів. Зовнішньополітичні повноваження голови держави. Представництво держави на міжнародній арені. Номинаційні повноваження президента. Надзвичайні повноваження голови держави. Інші повноваження голови держави: право помилування, право нагородження орденами, медалями та інше.

Припинення президентських повноважень. Відповідальність голови держави за здійснення своїх повноважень. Імпічмент.

Місце голови уряду в системі вищих органів державної влади. Види урядів: однопартійний, коаліційний, уряд меншості, службовий. Порядок формування уряду в залежності від форми правління.

Голова уряду: порядок призначення, його правове положення і роль. Склад і структура уряду.

Компетенція уряду: формування державного апарату і управління його діяльністю; виконання законів; участь в законодавчій діяльності уряду; нормотворча діяльність; укладання і виконання бюджету; здійснення зовнішньої політики та інше.

ТЕМА 10. МІСЦЕВЕ УПРАВЛІННЯ І САМОВРЯДУВАННЯ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Поняття і сутність місцевого управління і самоврядування в зарубіжних країнах. Історія виникнення і розвитку місцевого управління і самоврядування. Основні риси адміністративно-територіального поділу в зарубіжних країнах.

Органи місцевого управління і самоврядування в зарубіжних країнах. Види органів місцевого управління і самоврядування. Різні системи органів місцевого самоврядування.

Порядок організації, структура і функції органів місцевого управління і самоврядування. Правове регулювання діяльності органів місцевого управління і самоврядування.

Адміністративний контроль (нагляд) за діяльністю органів місцевого управління і самоврядування. Інші види контролю (нагляду): фінансовий, судовий та інші. Взаємовідносини органів місцевого управління і самоврядування з органами центральної влади.

IV. ПЛАНИ ПРАКТИЧНЕ ЗАЙНЯТТЯСЬКИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ. ЗАВДАННЯ З МЕТОЮ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

ТЕМА 1. ПРЕДМЕТ І СИСТЕМА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Практичне зайняття

1. Конституційне право зарубіжних країн як юридична наука.
2. Конституційне право зарубіжних країн як навчальна дисципліна.
3. Поняття конституційного права як галузі права в зарубіжних країнах.
4. Особливості предмету правового регулювання конституційного права в зарубіжних країнах.
5. Особливості методу правового регулювання конституційного права в зарубіжних країнах.

Завдання до теми

ФО:

1. Назвати співвідношення понять „державне право” і „конституційне право”.
2. Поняття конституційного права зарубіжних країн як галузі права в зарубіжних країнах. Відмежування її від інших галузей права.
3. Назвати принципи сучасного конституціоналізму.
4. Особливості предмету правового регулювання конституційного права в зарубіжних країнах. Тенденція розширення предмету правового регулювання конституційного права в зарубіжних країнах.
5. Особливості методу правового регулювання конституційного права в зарубіжних країнах.
6. Система конституційного права в зарубіжних країнах.

ПР:

1. Використовуючи монографічну і публіцистичну літературу, підготувати огляд існуючих дефініцій «конституційне право» та «державне право». На основі їх порівняльного аналізу аргументувати свою позицію про співвідношення цих дефініцій.
2. Аргументувати проблематику конституціоналізму у зарубіжних країнах на сучасному етапі розвитку.

ВТЗ:

Назвіть щонайменше 3 функції конституційного права зарубіжних країн як науки: 1) _____

2) _____

3) _____

Запишіть підстави для класифікації конституційно-правових норм:

ЗТЗ:

Вкажіть, який метод правового регулювання найбільш часто використовується у конституційному праві тієї чи іншої країни?

- А. Порівняльний.
- Б. Субординації.

В. Реординації.

Г. Координації.

А	Б	В	Г

Скільки приблизно держав існує у сучасному світі?

А. 100.

Б. 150.

В. 200.

Г. 250.

А	Б	В	Г

Література: 1-29, 37, 45,52,64,75,89, 100,109,141.

Тема 2. ДЖЕРЕЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Практичне зайняття

1. Поняття та види джерел державного права в зарубіжних країнах.
2. Закон. Види законів.
3. Інші нормативно-правові акти.
4. Конституційні звичаї і судові прецеденти.
5. Нормативні договори.
6. Релігійне право.

Завдання до теми

ФО:

1. Назвати поняття і склад джерел конституційного права в зарубіжних країнах.
2. Охарактеризувати закон як джерело конституційного права в зарубіжних країнах.
3. Назвати акти, що видаються в порядку заміщення парламентів.
4. Судовий прецедент як джерело конституційного права в країнах англосаксонської правової системи.
5. Конституційно-правові звичаї (погодження) та їхня роль в регулюванні конституційно-правових відносин в зарубіжних країнах.
6. Доктрина як додаткове джерело конституційного права.

ПР:

1. Використовуючи монографічну і публіцистичну літературу, підготувати огляд існуючих під сімей релігійної правової родини.
2. Аргументувати проблематику судового прецедента як джерела конституційного права у зарубіжних країнах на сучасному етапі розвитку.

ВТЗ:

На які види класифікуються внутрішньодержавні конституційно-правові договори?

- А) _____
- Б) _____
- В) _____

Наведіть приклади трьох конституційних звичаїв:

- А) _____

Б) _____

В) _____

ЗТЗ:

Вкажіть, яким може бути джерело права.

- А. Матеріальним.
- Б. Моральним.
- В. Реальним.
- Г. Законним.

А	Б	В	Г

Встановіть, коли виникли наступні правові сім'ї.

- А. Романо-германська   1. XIV століття
- Б. Загального права   2. ?
- В. Релігійного права   3. 1917
- Г. Радянська   4. 1066

А	
Б	
В	
Г	

ЕО:

1. Визначте поняття „джерело права” в юридичному розумінні.
2. Перелічте види джерел державного права в зарубіжних країнах.
3. Визначте поняття „закон”, перелічте види законів.
4. В якій частині акти органів виконавчої влади є джерелами державного права?
5. Які міжнародні договори є джерела державноо права?
6. Де судові прецеденти використовуються як джерело державного права?
7. Наведить приклади конституційно-правових звичаїв.

Література: 1-29, 33,37,39,52,63,64,69,82,108,114,126,157.

Тема 3. КОНСТИТУЦІЇ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Практичне зайняття

1. Поняття та сутність конституції.
2. Форма і структура конституції.
3. Зміст конституції.
4. Юридичні властивості конституції.
5. Розробка, прийняття та зміна конституції.
6. Класифікація конституцій.
7. Інститут конституційного контролю (нагляду).

Практичне заняття

Використовуючи теоретичні знання про джерела права, визначити щонайменше 3 варіанти місця конституцій у правовій ієрархії джере права окремих зарубіжних країн.

Завдання до теми

ФО:

1. Виникнення та історична трансформація поняття „конституція”.
2. Співвідношення понять „конституція” та „основний закон”.
3. Об’єкти конституційного регулювання.
4. Прийняття конституції представницьким органом: установчими зборами, парламентом, надпарламентською установою. Різновиди установчих зборів.
5. Скасування конституції.

ПР:

1. Анотувати 2 статті з періодичної преси (за останнє півріччя), присвячені конституціям зарубіжних країн.

2. Визначте, чи має кожна з конституційних преамбул нормативний характер.

А) Конституція США 1787р.: *«Ми, народ Сполучених Штатів, щоб утворити більш досконалий Союз, встановити правосуддя, гарантувати внутрішній спокій, забезпечити спільну оборону, сприяти спільному благоденству та закріпити блага свободи за нами та нащадками нашими, проголошуємо та засновуємо цю Конституцію для Сполучених Штатів Америки».*

Б) Конституція Португальської Республіки 1976 р.: *«25 квітня 1974 р. Рух Збройних Сил, увінчавши перемогою довгий опір португальського народу і втілюючи в життя його глибокі прагнення, скинув фашистський режим.*

Звільнення Португалії від диктатури, гноблення і колоніалізму було революційне перетворення і стало початком історичного повороту життя португальського суспільства.

Революція відновила основні правничий та свободи португальців. Втілюючи ці права і свободи, законні представники народу зібралися, щоб розробити Конституцію, що відповідає сподіванням населення країни.

Установчі збори, поважаючи волю португальського народу, ухвалили рішення португальського народу захистити національну незалежність, забезпечити основні права громадян, встановити фундаментальні принципи демократії, гарантувати верховенство демократичної правової держави та відкрити шлях до соціалістичного суспільства, маючи на меті побудову більш вільної, справедливої та братньої держави.

На своєму пленарному засіданні 2 квітня 1976 року Установчі збори схвалили та узаконили нижченаведену Конституцію Португальської Республіки».

В) Конституція Франції 1958р.: *«Уряд Республіки відповідно до Конституційного закону від 3 червня 1958 року запропонував, французький народ схвалив, Президент Республіки промульгує Конституційний закон, зміст якого слідує:*

Преамбула.

Французький народ урочисто проголошує свою відданість правам людини та принципам національного суверенітету, як вони визначені Декларацією 1789 року, підтвердженою та доповненою преамбулою Конституції 1946 року.

Виходячи з цих принципів, а також із принципу вільного самовизначення народів, Республіка пропонує заморським територіям, що висловлюють бажання приєднатися до неї, нові інститути, засновані на загальному ідеалі

свободи, рівності та братерства та покликані служити їхньому демократичному розвитку».

ВТЗ:

У чому полягає соціальна сутність конституції? _____

У чому полягає юридична сутність конституції? _____

ЗТЗ:

Розташуйте різні підходи до визначення конституції за історичними періодами (1- найдавніший).

А. Конституція – акт найвищої юридичної сили.	1	☐
Б. Конституція – договір між сторонами.	2	☐
В. Конституція – акт римського імператора.	3	☐

ЕО:

1. Назвіть основні етапи трансформації поняття „конституція”.
2. З яких структурних елементів може складатися конституція?
3. Які великі блоки суспільних відносин регулює конституція?
4. Перелічте юридичні властивості конституції.
5. Назвіть основні способи прийняття конституції.
6. Які конституції відносять до жорстких та гнучких?
7. Які органи можуть здійснювати конституційний контроль?

Література: 1-29,37,39,45,46,48,56,61,65,101,102,105,120,122,135,138.

Тема 4. ФОРМА ДЕРЖАВИ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Практичне зайняття

1. Поняття форми держави.
2. Поняття форми правління. Класифікація форм правління.
3. Поняття форми державного устрою. Класифікація форм державного устрою.
4. Форми міждержавних союзів.
5. Державний режим. Співвідношення державного і політичного режимів. Класифікація державних режимів.

Завдання до теми

ПР:

1. Підготувати реферативну відповідь на тему «Поняття і елементи форми держави».

2. Керуючись прикладом, записати основні ознаки монархії і республіки.

Монархія	Республіка
А) голова держави успадковує трон	А) голова держави обирається на посаду
Б)	Б)

В)	В)
Г)	Г)
Д)	Д)

3. Проставити стрілочки, склавши схему взаємовідносин між монархом, парламентом та урядом у дуалістичній монархії:

Монарх

Парламент

Уряд

4. Проставити стрілочки, склавши схему взаємовідносин між монархом, парламентом та урядом у парламентській монархії:

Монарх

Парламент

Уряд

ФО:

6. Поняття форми держави.
7. Поняття форми правління. Класифікація форм правління.
8. Поняття форми державного устрою. Класифікація форм державного устрою.
9. Форми міждержавних союзів.
10. Державний режим. Співвідношення державного і політичного режимів. Класифікація державних режимів.

ЕО:

1. Назвіть елементи форми держави.
2. Види монархічного правління.
3. Види республіканського правління.
4. Назвіть монархічні держави Європи.
5. Признаки федеративної держави.
6. Назвіть федеративні держави Європи.
7. Назвіть форми міждержавних союзів.
8. Ознаки демократичного режиму.

Література: 1-29, 31, 37, 43, 59, 72, 87, 92, 93, 95, 124, 126, 130, 132, 143.

Тема 5. КОНСТИТУЦІЙНИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Практичне зайняття

1. Історичний розвиток прав і свобод особистості.
2. Правова регламентація громадянства в зарубіжних країнах.
3. Конституційні принципи правового становища особистості в зарубіжних країнах.
4. Класифікація прав, свобод і обов'язків особистості в зарубіжних країнах.
5. Гарантії здійснення та захисту прав і свобод особистості в зарубіжних країнах.

Завдання до теми

ФО:

1. Охарактеризувати історичний розвиток прав і свобод особистості.
2. Назвати способи набуття громадянства.
3. Особливості конституційного закріплення прав, свобод і обов'язків в конституціях зарубіжних країн.
4. Класифікація прав, свобод і обов'язків.
5. Конституційні обов'язки особистості.
6. Гарантії здійснення та захисту прав і свобод.

ПР:

1. Використовуючи монографічну і публіцистичну літературу, підготувати огляд найновіших прав людини (четвертого, п'ятого та наступних поколінь).

ВТЗ:

Назвіть елементи правового становища особистості: _____
Вкажіть декілька типових вимог, які держави висувають до осіб, що бажають натуралізуватися _____

ЗТЗ:

Вкажіть, яке з наведених словосполучень не є видом припинення громадянства.

- А. Втрата громадянства.
- Б. Дострокове припинення громадянства.
- В. Позбавлення громадянства.
- Г. Відмова від громадянства.

А	Б	В	Г

Встановить співвідношення між групами прав і ознаками, які їм притаманні.

А. Мають територіальний характер.	1. Права людини.	А	☐
Б. Мають позатериторіальний характер.	2. Права громадянина.	Б	☐
В. Загальносоціальні.		В	☐
Г. Спеціально-соціальні (юридичні).		Г	☐

Література: 1-29, 33,37,43,53,57,70,91,115,117,131,133,145,147,155,156.

ТЕМА 6. ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ І ПАРТІЙНІ СИСТЕМИ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Практичне зайняття

1. Поняття і сутність політичної партії в зарубіжних країнах.
2. Типологія партій в зарубіжних країнах.

3. Правове регулювання організації і діяльності політичних партій в зарубіжних країнах.

4. Поняття і сутність партійної системи.

5. Види партійних систем у зарубіжних країнах.

Завдання до теми

ФО:

1. Поняття і сутність політичної партії. Типологія партій.

2. Функції політичних партій.

3. Організаційна структура політичних партій. Організаційно оформлені і організаційно неформлені політичні партії.

4. Багатопартійність: її причини і значення.

ПР:

Використовуючи наукову літературу, заповніть таблицю:

	Основна перевага	Основний недолік
Безпартійна		
Однопартійна		
Багатопартійна без домінуючої партії		
Двопартійна		
Багатопартійна із домінуючою партією		

ВТЗ:

Запишіть щонайменше 5 функцій політичних партій _____

Вкажіть види політичних партій за різними підставами класифікацій.

За методами дії: _____

За відношенням до релігії: _____

За відношенням до національної приналежності: _____

За організаційним оформленням: _____

ЗТЗ:

Встановіть відповідність між видом політичної партії і її ознакою.

А. Вельми слабе центральне керівництво. 1. Організаційно оформлені. А

Б. Члени партії мають партійні квитки та сплачують членські внески. 2. Організаційно неформлені. Б

В. Не ведеться облік членів партії. В

Г. Місцеві органи партії формуються перед виборами на період до їх закінчення. Г

Встановіть відповідність між видом політичної партії і її ознакою.

А. Заохочує втручання держави в економіку.	1. Права.	А	☐
Б. Підтримує підприємницьку діяльність.	2. Ліва.	Б	☐
В. Помірні податки.	3. Центристська.	В	☐
Г. Пріоритетні проблеми - соціальні.		Г	☐

Література: 1-29,37, 43,53,57,70,91,115,117,131,133,145,147,155,156.

ТЕМА 7. КОНСТИТУЦІЙНІ ІНСТИТУТИ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Практичне зайняття

1. Поняття і види виборів.
2. Поняття і принципи виборчого права.
3. Поняття і принципи виборчої системи. Види виборчих систем.
4. Організація і порядок проведення виборів.
5. Референдум і народна законодавча ініціатива.

Завдання до теми

ФО:

1. Поняття і види виборів.
2. Поняття і принципи виборчого права.
3. Поняття і принципи виборчої системи. Види виборчих систем.
4. Організація і порядок проведення виборів.
5. Референдум і народна законодавча ініціатива.
6. Підготуйте з використанням навчальної літератури альтернативні визначення основних понять теми, що є більш точними, ніж наведені. Аргументуйте свій вибір:
  - вибори – це спосіб формування органів державної влади і місцевого самоврядування, що здійснюється шляхом голосування;
  - виборче право в об'єктивному розумінні – інститут державного права, сукупність правових норм, що регулюють відношення, які виникають з приводу виборів;
  - виборче право у суб'єктивному розумінні – це можливість обирати і бути обраним, яка належить виборцю;
  - виборча система в широкому розумінні – це сукупність упорядкованих суспільних відносин, що складаються з приводу виборів;
  - виборча система в узькому розумінні – це спосіб розподілення депутатських мандатів;
  - референдум – це спосіб рішення найважливіших питань державного суспільного життя, що здійснюються шляхом голосування.

ВТЗ:

Запишіть види виборів.

За територією: загальнодержавні, _____

За повнотою формування колегійного органу: повні, _____

За терміном проведення: чергові, _____

За порядком проведення: прямі, _____

ЗТЗ:

Вкажіть, який із названих суб'єктів не може висувати кандидатів на виборах органів державної влади.

- А. Сам суб'єкт, якого висувують.
- Б. Іноземці.
- В. Політична партія.
- Г. Група фізичних осіб.

А	Б	В	Г

Визначте послідовність етапів виборчого процесу (1- хронологічно перший етап).

- А. Висування кандидатів на виборні посади.
- Б. Передвиборча агітація.
- В. Оголошення результатів виборів.
- Г. Голосування.
- Д. Реєстрація кандидатів на виборні посади.
- Е. Підрахунок голосів виборців та встановлення підсумків голосування.
- Ж. Прийняття рішення про проведення виборів.

А	☐
Б	☐
В	☐
Г	☐
Д	☐
Е	☐
Ж	☐

ЕО:

1. Назвіть види виборів.
2. Що таке проміжні вибори?
3. Що таке активне і пасивне виборче право?
4. Перелічте принципи виборчого права.
5. Наведіть різновиди мажоритарної виборчої системи.
6. Назвіть основні стадії виборчого процесу.
7. Назвіть види референдумів.

Література: 1-29, 36,37,53,77,78,85,107,118,121,136,139,158.

ТЕМА 8. ЗАКОНОДАВЧА ВЛАДА В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Практичне зайняття

1. Поняття, соціальні функції і структура парламенту.
2. Формування парламентів і строк її повноважень.
3. Внутрішня організації парламенту і його палат.
4. Компетенція парламенту.
5. Порядок роботи парламенту.
6. Законодавчий процес.
7. Статус парламентаря.

Практичне заняття

Використовуючи наукову літературу, підготуйте огляд сучасних поглядів на значення законодавчої гілки влади у теорії розподілу влад.

Завдання до теми

ФО:

1. Поняття і соціальні функції парламенту.

2. Концепція народного (національного) представництва. Багатоманітність форм парламентів в сучасному світі.

3. Особливості правового положення верхніх палат в двопалатних парламентах.

4. Розпуск парламентів (палат).

5. Імперативний і вільний мандат парламентаря.

6. Лобізм.

ЕО:

1. Які назви для визначення парламенту використовуються в зарубіжних країнах.

2. Назвіть соціальні функції парламенту.

3. Для чого створюються парламентські комітети і комісії?

4. Що таке індемнітет?

5. Як частіше всього іменуються члени верхньої палати в двопалатних парламентах?

6. Перелічте основні повноваження парламенту.

7. Що таке промульгація закону?

ПР:

Запишіть по 5 прав і обов'язків членів парламентів у зарубіжних країнах.

	Права	Обов'язки
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		

ЗТЗ:

Встановіть відповідність між способом подолання розбіжностей між палатами і видом верхньої палати.

А. Метод «човника».

1. «Сильна». А

Б. Утворення погоджувальної комісії.

2. «Слабка». Б

В. Заперечення верхньої палати долається повторним прийняттям спірного законопроекту нижньою палатою.

В

Г. Сумісне засідання обох палат.

Г

Повноваження членів парламенту починаються

А. З дати оголошення результатів виборів у парламент.

Б. З першого дня першої сесії парламенту.

В. З прийняттям присяги.

Г. З дати офіційного завершення виборчого процесу.

А	Б	В	Г

ВТЗ:

Вкажіть види законодавчої ініціативи за суб'єктами: парламентська, _____

Запишіть форми контролю парламентів за діяльністю урядів у парламентарних країнах: питання до уряду, _____

Література: 1-29, 37,41,47,53,60,61,62,68,81,119,128,134,144,146,148.

ТЕМА 9. ГОЛОВА ДЕРЖАВИ ТА УРЯД В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Практичне зайняття

1. Поняття і місце голови держави в системі влади.
2. Монарх: порядок і умови заміщення трону. Статус монарха.
3. Президент: порядок обрання, повноваження, обов'язки, відповідальність. Допоміжні органи і установи при голові держави.
4. Поняття, склад і структура уряду.
5. Види урядів.
6. Відповідальність уряду і його членів.

Практичне заняття

1. Назвіть елементи правового становища глави держави.
2. Запишіть по 5 прав і обов'язків президентів у зарубіжних країнах.

	Права	Обов'язки
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		

Завдання до теми

ФО:

1. Глава держави. Поняття, основні ознаки і види.
2. Залежність правового становища голови держави від форми правління.
3. Місце голови держави в системі вищих органів державної влади.
4. Порівняйте правове становище монарха та президента.
5. Місце уряду в системі вищих органів державної влади.
6. Охарактеризуйте порядок формування уряду в залежності від форми правління.

ЕО:

1. Назвіть види голови держави.
2. Від чого залежить місце голови держави в системі органів держави?
3. Назвіть основні системи престолоспадкування.
4. Що таке „цівільний лист” ?
5. Назвіть способи обрання президента.
6. Що таке „імпічмент”?
7. Хто входить до складу уряду?
8. В чому полягає сутність вотума недовіри і конструктивного вотума недовіри?

ВТЗ:

Встановіть, з якого моменту починаються повноваження монарху.

Встановіть, з якого моменту починаються повноваження президенту?

Назвіть елементи правового становища урядів: _____

ЗТЗ:

Встановіть відповідність між способом обрання президента та країною, у якій він використовується.

А. Населенням країни прямими виборами.	1. Франція.	А	☐
Б. Населенням країни непрямыми виборами.	2. Молдова.	Б	☐
В. Парламентом.	3. США.	В	☐

Встановіть відповідність між системою успадкування трону та її характерною рисою.

А. Трон успадковує старша дитина монарха.	1. Салічна.	А	☐
Б. Жінка може успадкувати трон при повній відсутності родичів-чоловіків у роду.	2. Шведська.	Б	☐
В. Жінки усуваються від наслідування лише в межах однієї лінії (молодший брат усуває старшу сестру).	3. Кастильська.	В	☐
Г. Жінки ніколи не успадковують трон.	4. Австрійська.	Г	☐

Встановіть відповідність між назвою уряду та країною, у якій вона використовується.

А. Кабінет Міністрів.	1. Франція.	А	☐
Б. Федеральний уряд.	2. Німеччина.	Б	☐
В. Рада Міністрів.	3. Японія.	В	☐

Література: 1-29, 34,60,66,67,72,103,142,148,152.

ТЕМА 10. МІСЦЕВЕ УПРАВЛІННЯ І САМОВРЯДУВАННЯ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Практичне зайняття

1. Поняття і сутність місцевого управління і самоврядування в зарубіжних країнах.
2. Моделі місцевого самоврядування в зарубіжних країнах.
3. Органи місцевого управління і самоврядування в зарубіжних країнах. Їхні системи.
4. Порядок організації, структура і функції органів місцевого управління і самоврядування в зарубіжних країнах.
5. Контроль (нагляд) за діяльністю органів місцевого управління і самоврядування в зарубіжних країнах.

Практичне заняття

Подати реферативний опис найбільш популярних у світі моделей місцевого самоврядування (щонайменше трьох).

Завдання до теми

ФО:

1. Історія виникнення і розвитку місцевого управління і самоврядування.

2. Основні риси адміністративно-територіального поділу в зарубіжних країнах.

3. Види органів місцевого управління і самоврядування.

4. Правове регулювання діяльності органів місцевого управління і самоврядування.

5. Взаємовідносини органів місцевого управління і самоврядування з органами центральної влади.

ПР:

Анотувати 2 статті з періодичної преси (за останнє півріччя), присвячені місцевому самоврядуванню зарубіжних країн.

ВТЗ:

Децентралізація – це _____

Приклади децентралізованих країн: _____

16. Запишіть основні моделі місцевого самоврядування у зарубіжних країнах: 1)

_____

2) _____

За якими підставами відбувається виокремлення цих моделей? _____

Література: 1-29,37,38,67,72,89,90,127.

V. ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ І ВМІНЬ

1. Конституційне право зарубіжних країн як наука та навчальна дисципліна.
2. Система конституційного права у зарубіжних країнах.
3. Особливості норм і інститутів конституційного права в зарубіжних країнах.
4. Поняття та види джерел конституційного права у зарубіжних країнах.
5. Джерела конституційного права основних правових сімей (романо-германська та англо-американська).
6. Релігійне право: загальна характеристика та основні джерела.
7. Поняття, ознаки та види законів як джерел конституційного права у зарубіжних країнах.
8. Поняття, ознаки та види нормативних договорів як джерел конституційного права у зарубіжних країнах.
9. Поняття, ознаки та види актів судових органів як джерел конституційного права у зарубіжних країнах.
10. Поняття, ознаки та види конституційних звичаїв як джерел конституційного права у зарубіжних країнах.
11. Поняття, ознаки та принципи конституціоналізму в зарубіжних країнах.
12. Конституція – основне джерело конституційного права у зарубіжних країнах.
13. Поняття, ознаки, види та форми конституцій у зарубіжних країнах.
14. Способи розробки та прийняття конституцій у зарубіжних країнах.
15. Способи та порядок внесення змін до конституцій у зарубіжних країнах.
16. Інститут конституційного контролю в зарубіжних країнах та його моделі.
17. Поняття, ознаки та види конституційного контролю в зарубіжних країнах.
18. Форма держави: поняття, види та структура.
19. Форма правління в зарубіжних країнах.
20. Форми державного устрою зарубіжних країн.
  - а. Унітаризм: поняття, основні ознаки та сучасні тенденції у зарубіжних країнах. Автономія.
21. Федералізм: поняття, основні ознаки та сучасні тенденції у зарубіжних країнах. Розподіл компетенції між федерацією та її суб'єктами.
22. Децентралізація та місцеве самоврядування у зарубіжних країнах.
23. Муніципальні системи зарубіжних країн.
24. Парламентський та міністеріальний режим.
25. Поняття та структура конституційного становища особистості в зарубіжних країнах.
26. Способи набуття та припинення громадянства у зарубіжних країнах.
27. Права людини і права громадянина. Права, свободи і обов'язки особистості.

28. Поняття та види прав особистості у зарубіжних країнах. Покоління прав особистості.
29. Рівність прав, свобод і обов'язків особистості.
30. Принципи законодавства про конституційне становище особистості в зарубіжних країнах.
31. Гарантії прав і свобод особистості в зарубіжних країнах.
32. Поняття, функції та види політичних партій у зарубіжних країнах.
33. Партійні системи зарубіжних країн. Види партійних систем.
34. Поняття, ознаки та види багатопартійної системи у зарубіжних країнах.
35. Поняття та види виборів. Поняття і принципи виборчого права.
36. Поняття та види виборчих систем. Мажоритарна виборча система.
37. Пропорційна виборча система (відсотковий бар'єр, виборча квота, розподіл голосів за залишками).
38. Поняття і види референдумів. Предмет та формула референдуму.
39. Правове становище парламентів у зарубіжних країнах.
40. Місце парламентів у системі органів державної влади в зарубіжних країнах.
41. Органи та посадові особи парламентів у зарубіжних країнах.
42. Порядок формування парламентів у зарубіжних країнах.
43. Контроль парламентів за діяльністю урядів у парламентських монархіях та республіках.
44. Поняття та стадії законодавчого процесу у зарубіжних країнах.
45. Статус парламентаря. Види депутатського мандата. Парламентський імунітет, індемнітет.
46. Правове становище монархів, у т.ч. порядок та способи успадкування трону. Місце монарха у системі органів державної влади.
47. Правове становище президентів у зарубіжних країнах. Місце президента у системі органів державної влади.
48. Правове становище уряду та його місце у системі органів державної влади в зарубіжних країнах.
49. Види урядів та структура урядів у зарубіжних країнах.
50. Прем'єр-міністр як глава уряду: заміщення посади, правове становище.
51. Поняття і сутність місцевого управління і самоврядування в зарубіжних країнах.
52. Моделі місцевого самоврядування в зарубіжних країнах.
53. Органи місцевого управління і самоврядування в зарубіжних країнах. Їхні системи.
54. Порядок організації, структура і функції органів місцевого управління і самоврядування в зарубіжних країнах.
55. Контроль (нагляд) за діяльністю органів місцевого управління і самоврядування в зарубіжних країнах.

VI. БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА,

що рекомендується до вивчення всіх тем навчального курсу:

Усі питання навчального курсу охоплюється підручниками:

- 1) *Конституційне право зарубіжних країн : підручник / Н.В. Мішина, В.О. Міхальов, В.О. Куранін та ін.; за ред. Н.В. Мішиної, В.О. Міхальнової. Херсон: ОЛДІПЛЮС, 2019. 644 с.*
- 2) *Конституционное право зарубежных стран: учебник / под ред. А.Р.Крусян, Д.Я.Гараджаева, Н.В.Мишиной. – Харьков: Право, 2015. – 848 с.*
- 3) *Конституційне право зарубіжних країн. Том 1 : Загальна частина / під ред. д.ю.н., проф. Н.В. Мішиної та доц. В. О. Міхальнової. – Дніпропетровськ : Середняк ТК, 2014. – 340 с.*
- 4) *Конституційне право зарубіжних країн. Том 2 : Особлива частина / під ред. д.ю.н., проф. Н.В. Мішиної та доц. В. О. Міхальнової. – Дніпропетровськ : Середняк ТК, 2014. – 336 с.*
- 5) *Михалев В.А. Государственное право зарубежных стран. Курс лекций / В. А. Михалев, Н. В. Мишина, В. А. Куранин, Д. Е. Волкова. – К.:Юринком Интер, 2012. – 416 с.*

1. Бостан С.К., Тимченко С.М. Державне право зарубіжних країн : Навчальний посібник. К. : Центр навчальної літератури, 2005. 504 с.
2. Волкова Д.Є. Європеїзація створення та діяльності громадських організацій в Україні: основні досягнення. Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу: матеріали науково-практичної конференції Хмельницького національного університету. Хмельницький, 2020. С. 22-24.
3. Волкова Д.Є. Конституційні засади створення та функціонування релігійних організацій. *Juris Europensis Scientia*. 2021. № 4. С. 3-6.
4. Волкова Д.Є. Поняття конституційного статусу релігійних організацій в Україні за часів незалежності. *Юридичний вісник*. 2022. № 1. С.21-26.
5. Державне право зарубіжних країн: навч. посіб. / А. В. Панов; ДВНЗ "Ужгород. нац. ун-т", Ф-т міжнар. відносин, Каф. міжнар. відносин. Ужгород: Бреза А.Е., 2011. 229 с.
6. Державне право зарубіжних країн (у схемах): навч. посіб. / Б. В. Калиновський, О. Я. Лапка, Н. Я. Лапка [и др.]; Нац. акад. внутр. справ. К.: КНТ, 2012. 526 с.
7. Державне право зарубіжних країн. Загальна частина: навч. посіб. / Ю. М. Коломієць; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2010. 211 с.
8. Державне право зарубіжних країн. Особлива частина: навч. посіб. / Л. Д. Варунц, А. В. Войціховський, Т. І. Гудзь [и др.]; ред. В. О Серьогін; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2011. 292 с.
9. Кирпичов О. А. Соловйова В. В. Конституційне право зарубіжних країн: навч. посіб. Донецьк: Юго-Восток, 2006. 371 с.

10. Конституційне (державне) право зарубіжних країн: навч. посіб. / В. М. Бесчастний, О. В. Філонов, В. М. Субботін [и др.]. 2-ге вид., стер. К.: Знання, 2008. 467 с.
11. Конституційне право зарубіжних країн: Навч. посібник / М. С. Горшенюва, К. О. Закоморна, В. О. Ріяка та ін.; За заг. ред. В. О. Ріяки. 2-е вид., допов. і перероб. К.: Юрінком Інтер, 2006. 544 с.
12. Конституційне (державне) право зарубіжних країн: навч. посібник / В. М. Бесчастний [та інш.]; ред. В. М. Бесчастний. К.: Знання, 2007. 467 с.
13. Міхневич Л. В. Конституційне право зарубіжних країн (Загальна частина): навч.-метод. посіб. для самост. вивч. Дисципліни. Київ. нац. екон. ун-т. К.: КНЕУ, 2005. 164 с.
14. Орленко В. І., Орленко В. В. Конституційне (державне) право зарубіжних країн: посіб. для підготов. до іспитів. Вид. 2-е, стер. К.: Паливода А. В. [вид.], 2011. 237 с.
15. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн. Академічний курс: підруч. К.: Юрінком Інтер, 2010. 464 с.

СПЕЦІАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА,

що рекомендується до вивчення окремих тем навчального курсу

Тексти Конституцій та законодавчих актів програмних та інших зарубіжних країн, зі змінами та доповненнями.

16. Адміністративно-територіальний устрій країн Європейського Союзу: навч. посіб. / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, М. К. Орлатого. Київ: НАДУ, 2015. 628 с.
17. Алексеєнко І.Г. Європейська модель конституційної юстиції (порівняльно-правова ретроспектива). Дніпропетровськ: Наука і освіта, 1998. 230 с.
18. Барабаш Ю. Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права: Монографія. Х.: Право, 2008. 220 с.
19. Барабаш Ю. Г. Дискреційні повноваження вищих органів влади : правова природа та умови ефективного застосування. Університетські наукові записки. 2007. № 4. С. 49-54.
20. Барабаш Ю. Правові засади функціонування парламентської коаліції : проблеми теорії та практики. Вісник Академії правових наук України. 2006. № 2. С. 51-60.
21. Барабаш Ю. Г. Президентська влада у змішаних республіках: окремі питання теорії та практики. Право України. 2014. №8. С. 67-76.
22. Батанов О. В. Конституційно-правові засади місцевого самоврядування у зарубіжних країнах: основні моделі організації та діяльності. Часопис Київського університету права. 2015. № 3. С. 61-66.
23. Бернхем В. Вступ до права та правової системи США. К.: Издательство "Украина", 1999. 542 с.
24. Белов Д.М. Інститут імпичменту президента в країнах СНД (порівняльно-правовий аналіз). Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. Випуск 3. Ужгород: Ліра, 2004. С. 46-49.

25. Белов Д.М. Конституційно-правове регулювання виборів глави держави в країнах СНД (порівняльний аналіз). Життя і право: Львівський правничий часопис . 2004. № 6. С. 19-24.
26. Бисага Ю.М. Модифікація конституції: теоретичні аспекти. Порівняльно-аналітичне право. 2013. №1. Режим доступу: www.par.in.ua/1_2013/Bisaga.pdf
27. Богачова О.В., Зайчук О. В., Копиленко О. Л. Законотворчий процес зарубіжних країн. К.: Реферат, 2006. 656 с.
28. Бондар М.Ю. Особливості проведення конституційного референдуму у Франції 1958 року. Прикарпатський юридичний вісник. 2016. Вип. 1(10). С. 29-32.
29. Бондаренко Н.О. Ідейні підґрунтя Конституції США 1787 року як основа стабільності суспільно-політичного ладу американської держави. Право і безпека. 2017. №2 (65). С. 18-22.
30. Бориславська О.М., Різник С.В. Організація державної влади в сучасному світі: конституційно-правова енциклопедія. Львів: ПАІС, 2012. 456 с.
31. Бостан С.К. Історичні засади форми політико-територіального устрою та перспективи її розвитку. Вісник Запорізького юридичного інституту. 2003. № 3. С. 18-28.
32. Бостан С.К. Поняття —форма державного правління в сучасній юридичній науці. Вісник Одеського юридичного інституту. 2005. № 4. Ч. 1. С. 20-26.
33. Василюк С., Косило А. Зарубіжний досвід притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Право України. 2006. № 2. С. 131-134.
34. Васянович О. Правовий звичай у правових системах сучасності : Монографія. К. : КНЕУ, 2014. 183 с.
35. Ведель Ж. Административное право Франции. Перевод с французского / под ред.: Крутоголов М.А.; Пер.: Энтин Л.М. М.: Прогресс, 1973. 512 с.
36. Власихин В.А., Мишин А.А. Конституция США. Политико-правовой комментарий. М.: Международные отношения, 1985. 336 с.
37. Волошин Ю. О. Конституційно-правове забезпечення європейської міждержавної інтеграції: теоретико-методологічні аспекти: монографія / Маріуп. держ. гуманіт. ун-т, Європ. орг. публіч. права, Представництво в Україні. К.: Логос, 2010. 427 с.
38. Волощук О. Інститут Президента у Франції, Росії та Україні: конституційні норми і політична практика: монографія; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці :Технодрук, 2009. 260 с.
39. Врадай О. Конституційний процес в Європейському Союзі: об'єктивний погляд. Трибуна. 2004. № 9–10. С. 30–31.
40. Ганжуров Ю. Парламентське лобіювання в контексті політичної комунікації. Політ. менеджмент. 2005. № 4. С. 50-62.
41. Георгіца А.З. Сучасний парламентаризм: проблеми теорії та практики. Чернівці: Рута, 1998. 483 с.

42. Гончарова К.А. Адміністративно-територіальний устрій України та США та його вплив на організаційно-правові форми місцевого самоврядування. Knowledge, Education, Law, Management. 2020. № 5. Т. 1. С. 211-215.
43. Гончарова К.А. Досвід США: державна регламентація інституту муніципального управління. Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики: матеріали Міжнародної конференції (в авторській редакції) (м. Маріуполь, 24 вересня 2021 року). Маріуполь, ДонДУВС. 2021. С. 93-97.
44. Гончарова К.А. Організаційно-правова форма місцевого самоврядування «рада – мер» в Україні та в США. Juris Europensis Scientia. 2021. № 2. С.13-16.
45. Грицаєнко Л. Роль Конституційної Ради як органу конституційного контролю в державі та суспільстві Франції. Право України. 2005. № 5. С. 134-139.
46. Гураль П.Ф., Левицька Г.Р. Конституції і конституціоналізм у зарубіжних країнах. Посібник. За загальною редакцією к.ю.н. доц. Гураля П.Ф. Львів: юридичний факультет Львівського державного університету ім. І. Франка, 1997.
47. Гуцалюк О.В. Зарубіжний досвід реформування судової влади. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2015. Вип. 33-2. Том 1. С. 157-161.
48. Дайсі А. Вступ до вчення про право конституції. Антологія лібералізму: політико-правничі вчення та верховенство права. К.: Книги для бізнесу, 2008. С. 511 – 528.
49. Дахова І. І. Конституційно-правовий статус уряду в зарубіжних країнах: порівняльно- правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Дахова Ірина Іванівна; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Х., 2006. 197 с.
50. Дахова І. І. Принцип єдності громадянства в законодавстві та практиці України та зарубіжних країн. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. Харків, 2013. Вип. 26. С. 95–109.
51. Двопалатний парламент: світовий досвід та українські реалії: [монографія]; Ред.: О.А. Фісун; Нац. ін-т стратег. дослідж. Х.: Золоті сторінки, 2008. 200 с.
52. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / [Бориславська О. М., Заверуха І. Б., Школик А. М. та ін.]; Центр політико-правових реформ. К., Москаленко О. М., 2012. 212 с.
53. Джинджер Э.Ф. Верховный Суд и права человека в США. М.: Юрид. лит., 1981. 392 с.
54. Дунаєва Л.М. Зарубіжний досвід місцевого самоврядування (політикоправовий аналіз). Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр. 2004. Вип. 26. С. 594-602.
55. Дюверже М. Политические партии; пер. с фр. М., 2000. 538 с.
56. Егоров С.А. Политическая юриспруденция США. - М. : Наука, 1989. 222 с.
57. Егоров С.А. Современная наука конституционного права США / отв. ред.: Мишин А.А. М.: Наука, 1987. 191 с.

58. Жидков О.А. Верховный суд США : право и политика; отв. ред. А. А. Мишин ; Акад. наук СССР, Ин-т США и Канады. М. : Наука, 1985. 221 с.
59. Журавський В.С. Організація парламентів: питання порівняльного аналізу: Навч. посібник. Х.: НУВС, 2001. 136 с.
60. Задорожня Г. В. Глава держави Ватикан: особливості конституційно-правового статусу. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2015. №4. С. 65-71.
61. Зайчук О. В. Конституція США: ілюзії та реальність: до 200-річчя Конституції США. К., 1987. 47 с.
62. Згурська В.Л. Проблема взаємовідносин федеративної (союзної) держави і держав-членів (за В. Старосольським). Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр. 2006. Вип. 32. С. 540-547.
63. Ієрусалімов О. І. Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина; за заг.ред. І. П. Голосніченка. К. : ГАН, 2004. 352 с.
64. Ієрусалімова І.О. Конституційні обов'язки в структурі правового статусу громадянина і їх соціальна цінність. Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр. 2001. Вип. 14. С. 177-179.
65. Калашников В.М. Організаційно-правові засади місцевого управління і самоврядування в зарубіжних країнах; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр. Д.: Пороги, 2009. 387 с.
66. Каленский В.Г. Билль о правах в конституционной истории США (историко-критическое исследование). Монография / Каленский В.Г.; Отв. ред.: Мишин А.А. - М.: Наука, 1983. - 280 с.
67. Каленский В. Г. Билль о правах в конституционной истории США. М. : Наука, 1983. 280 с.
68. Каррі Девід П. Конституція Сполучених Штатів Америки: Посібник для всіх / Пер. с англ. Мокровольського О.М. К.: Веселка, 1993.
69. Кельман М. Підсумкові акти конституційної юрисдикції зарубіжних країн: їх юридична природа. Право України. 2000. № 10. С. 124- 127.
70. Кириленко В.П., Мандрыка Е.В. Конституционное право государств Восточной Европы (на примере Польши, Словакии, Чехии, Беларуси, Молдовы, России, Украины, а также Азербайджана, Армении): учеб. пособие. Симф.: АРИАЛ, 2010. 255 с.
71. Климчук Н.І. Вплив форми павління на статус уряду в зарубіжних країнах. Молодий вчений. 2018. № 5 (57). С. 246-249.
72. Ключник Р.М., Кривошеїн В.В. Політична криза в період П'ятої республіки у Франції: спроба кризового моделювання. «Гілея: науковий вісник». 2011. Вип. 44 (2). С. 726-733.
73. Кобрин В.С. Конституційно-правовий статус глав урядів країн ЄС з монархічною формою правління. Порівняльно-аналітичне право. 2013. №2. Режим доступу: www.pap.in.ua/2_2013/Kobryn.pdf
74. Коваленко А.А. Інститут глави держави в системі органів державної влади. Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр. 2002. Вип. 17. С. 70-76.

75. Коломієць Ю. М. Інститут глави держави в системі вищих органів влади і управління зарубіжних країн. Харків : Основа, Ун-т внутрішніх справ, 1998. 246 с.
76. Конституціоналізм і природа конституції: теорія і практика реалізації [Текст] : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / Савчин Михайло Васильович ; Нац. акад. внутр. справ. К., 2013. 42 с.
77. Конституція Французької Республіки (з передмовою Володимира Шаповала). К.: Москаленко О.М., 2018. 56 с.
78. Конституційно-правовий статус уряду в країнах ЄС (на прикладі Франції, Федеративної Республіки Німеччини, Іспанії): монографія / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. К. : Правова єдність, 2010. 216 с.
79. Корицька В. Характеристика та сутність основних моделей місцевого самоврядування: на прикладах розвинених країн світу. Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. К., 2008. Вип. 13. С. 224-237.
80. Кочубей Л. О. Особливості правових засад виборчого процесу в зарубіжних країнах. Вісн. Держ. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. 2006. № 1. С. 112–117.
81. Кушніренко В. О. Реформування шаріату як основа модернізації ісламської держави в контексті теорії конституціоналізму: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.01 / В. О. Кушніренко; НАН України. Ін-т політ. і етнонац. дослідж. К., 2004. 19 с.
82. Крусян А. Р. Сучасний український конституціоналізм : монографія. К. : Юрінком Інтер, 2010. 560 с.
83. Крутоголов М.А. Парламент Франции. Организация и правовые аспекты деятельности / отв. ред.: Урьяс Ю.П. М.: Наука, 1988. 240 с.
84. Крутоголов М.А. Президент Французской Республики. Правовое положение / отв. ред.: Туманов В.А. М.: Наука, 1980. 336 с.
85. Крушинський В. Великобританія і конституційний процес в Європейському Союзі. Наук. зап. Ін-ту політ. і етнонац. дослідж. 2003. Вип. 24. С. 272–283
86. Ладиченко В.В. Правовий статус особи й обмеження основних прав. Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр. 2006. Вип. 33. С. 17-24.
87. Лазур Я.В. Правові засади національно-культурних автономій національних меншин за законодавством зарубіжних країн. Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр. 2005. Вип. 28. С. 295-302.
88. Лотюк О. Конституційний контроль в зарубіжних країнах. Теорія і практика інтелектуальної власності : Науково-практичний журнал. 2008. № 5. С. 52-58.
89. Лясковець О.В. Парламент – орган народного представництва в зарубіжних країнах. Право і суспільство. 2015. № 4. С. 13-17.
90. Мазур Д.В. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів президента в сучасних республіках змішаного типу. Право і безпека. 2005. Т.4. № 5. С. 32-35.
91. Малишев Б.В. Судовий прецедент у правовій системі Англії (теоретико-правовий аспект) [Текст]: автореф. дис. ... канд.юрид. наук: 12.00.01 / Київський нац. ун-т ім. Т.Г. Шевченка. К., 2002. 19с.

92. Малишко М. І. Конституція Японії / М. І. Малишко (наук. аналіз та комент.); І. Дзюба (пер. з япон.); Укр. наук. асоц. К., 1995. 24 с.
93. Малишко М. І. Основи конституційного права Франції / Укр. наук. асоц.; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. К., 2001. 18 с.
94. Марченко В.В. Формування урядів сучасних зарубіжних країн. Збірник наукових праць. Серія «Право». Х.: ХНАДУ, 2002. № 2. С. 42-50.
95. Марцеляк О.В. Етапи становлення інституту омбудсмена у світі. Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. Х.: Магістр, 2003. №3 (18). С. 13 – 21.
96. Марцеляк О.В. Міжнародний досвід функціонування деяких спеціалізованих омбудсманів. Право України. 2003. № 4. С. 123 – 127.
97. Марчук Р.П. Поняття конституції та її види: політико-юридичний аспект. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Політичні науки. 2015. № 4. С. 11-16.
98. Мельник Р. Склад і основи правового становища суддів адміністративних судів Німеччини. Право України. 2006. № 12. С. 120-129.
99. Мідзяновська В. Судовий прецедент: структура та види. Право України. 2006. № 6. С. 119-126.
100. Мишина Н. В. Муниципальное управление в США и в Соединенном Королевстве Великобритании и Северной Ирландии: сравнительно-правовое исследование: дис... канд. юр. наук. Одеса, 2002. 226 с.
101. Мішина Н. В. Адміністративно-територіальний устрій та організація муніципального управління у США. Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць. Вип.26. Одеса: Юридична література, 2005. С.116 – 123.
102. Мішина Н.В. Деякі особливості муніципального управління в Лондоні. Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць. Вип.22. Одеса: Юридична література, 2004. С.229 – 233.
103. Мішина Н.В. Європейський досвід добровільних програм охорони громадського порядку населенням. Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та перспективи : Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (17 червня 2022 р., м. Львів) / [за наук. ред. проф. О. В. Батанова, проф. Д. Вацінкевича, доц. Р. Б. Бедрія]. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка; Київ; Щецин, 2022. С. 231-235.
104. Мішина Н. В. Конституційна скарга в Україні: можливості використання досвіду США. Право США. 2013. №№ 1-2. С. 258-266.
105. Мішина Н.В. Муніципальне управління у Великому Лондоні. Наукові праці Одеської національної юридичної академії. Т.3. Одеса: Юридична література, 2004. С. 237 – 244.
106. Мішина Н.В. Організаційна форма місцевого самоврядування «рада – голова» в Україні та в США. Юридичний вісник. 2001. № 1. С. 124 – 127.
107. Мішина Н. В. Формування муніципальних органів Вашингтона. Наукові праці Одеської національної юридичної академії. Т.4. Одеса: Юридична література, 2005. С. 111 – 116.
108. Мішина Н.В. Реформа по підвищенню ефективності функціонування органів місцевого самоврядування Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії. Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць. Одеса: Юридична література, 2001. Вип. 12. С. 184 – 186.

109. Молдован В.В. Судоустрій: Україна, Велика Британія, Російська Федерація, США, ФРН, Франція. Судові органи ООН: [навч. посіб.] / Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. К.: Кондор, 2003. 254 с.
110. Мяловицька Н.А. Автономія: поняття, принципи, класифікація. Альманах права. 2012. Вип. 3. С. 93-97.
111. Мяловицька Н.А. Конституційно-правовий статус автономних утворень в унітарних та федеративних країнах Європи: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.02 / Мяловицька Ніна Анатоліївна; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. К., 2011. 39 с.
112. Мяловицька Н. Виборчі системи: досвід європейських країн. Вісник Центральної виборчої комісії. 2008. №1. С. 61-67.
113. Мяловицька Н. Особливості виборів в унітарних державах Європи, які мають у своєму складі автономні утворення. Вісник Центральної виборчої комісії. 2006. N3(5). С. 56-62.
114. Мяловицька Н.А. Правовий статус автономних утворень у державному устрої Великобританії . Держава і право. 2011. Вип. 52. С. 212-218.
115. Назаров І. В. Судова система Великої Британії та її реформування у зв'язку із членством у Європейському Союзі. Проблеми законності. 2011. Вип. 115. С. 179-187. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pz_2011_115_24.pdf
116. Наулік Н.С. Місцеве самоврядування і управління в зарубіжних країнах. Юридичний вісник. 2010. №3 (16). С.60-73.
117. Нечипоренко Г. В. Парламент і парламентаризм: історико-політологічний огляд процесу становлення. К.: Істина, 1997. 410 с.
118. Олійник В.С. Верховний Суд США від головуванням Хьюза Ч.Е. (1930-1941). Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право 2017. № 2 (2). С. 31-43.
119. Олійник М.П. Деякі аспекти правового статусу привілеїв парламентаріїв у порівняльному конституційному праві. Вісник Технологічного університету Поділля. 1999. № 6. С. 19-20.
120. Оніщук М. В. Проблеми взаємодії референдної демократії з іншими видами демократії в Україні. Конституція і народний суверенітет в Україні : проблеми теорії і практики реалізації. Збірка наукових праць / За заг.ред. Кампа В. М., Савчина М. В. К., 2008. С. 198 – 231.
121. Павко А., Павко Я. Джерела права у правових системах сучасного світу. Віче. 2010. № 8. С. 11-14.
122. Павленко Р.М. Парламентська відповідальність уряду: світовий та український досвід. К.: Вид. дім – КМ Акад., 2002. 253 с.
123. Панов А. В. Територіальний устрій Франції - перманентний пошук балансу між централізацією і самоврядуванням. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2014. Вип. 29, Т. 1. С. 101-106.
124. Парламентські вибори в Європейському Союзі. К.: Міленіум, 2002. 116 с.
125. Пейн Т. Права людини. Антологія лібералізму: політико-правничі вчення та верховенство права. К.: Книги для бізнесу, 2008. С. 475 – 507.
126. Петришин О. О. Правові засади місцевого самоврядування в зарубіжних країнах та Україні: теоретико-правовий та порівняльний аналіз:

монографія; НАПрН України, НДІ держ. буд-ва та місц.самоврядування. Харків: Право, 2014. 192 с.

127. Підготовка законів та управління нормотворчістю в країнах Центральної та Східної Європи. К.: УАДУ, 1998.

128. Поплавська, А.Е.. Інститут президентства у Франції (III – V Республіка): Спроба порівняльного аналізу. Наукові читання. Присвячені пам'яті В.М.Корецького: Зб. наук. праць. 2008. Вип.1. С. 175-181.

129. Портнов А. В. Особливості інституту конституційного контролю в Швейцарській Конфедерації. Вісник Вищої ради юстиції. 2012. № 3 (11). С. 139-146.

130. Прилуцький С. Судова система Республіки Польща. Право України. 2004. № 9. С. 146-150.

131. Прокоп М. Теоретико-методологічні засади аналізу гібридних режимів: операціоналізація та концептуалізація поняття. Вісник Дніпропетровського університету. 2016. № 6. С. 71-77.

132. Пронь С.В. Інститут президентства (Порівняльний аналіз Конституцій Франції, США, Італії. Південний архів: Збірник наукових праць. Історичні науки. Вип.19. 2005. С. 55-57.

133. Протасова В. Юридична природа президентсько-парламентської республіки: на прикладі конституційно-правового досвіду V республіки у Франції. Вісник Академії правових наук України. 2007. № 2. С. 240-249.

134. Процюк І. В. Законодавча влада в президентській республіці (на прикладі США). Публічне право. 2013. № 1. С. 45-51. http://nbuv.gov.ua/j-pdf/pp_2013_1_6.pdf

135. Процюк І. В. Законодавча влада у парламентській республіці. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2014. Вип. 27. С. 22-38. http://nbuv.gov.ua/UJRN/dbms_2014_27_4

136. Пуфендорф С. Про обов'язки людини. Антологія лібералізму: політико-правничі вчення та верховенство права. К.: Книги для бізнесу, 2008. С. 353-359.

137. Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина. К.: Атіка, 2004. 464 с.

138. Резніченко С. В. Договір у системі джерел конституційного права України: Монографія. Одеса: Астропринт, 1999.

139. Референдуми в Європейському Союзі / О. Д. Чебаненко, О. Ю. Грищук, Н. В. Колодяжна, А. Євгенєва ; За ред. Д. С. Ковриженко. К.: ФАДА ЛТД, 2007.

140. Савчин М. В. Конституціоналізм, демократія і державний суверенітет. Конституція і народний суверенітет в Україні: проблеми теорії і практики реалізації. Збірка наукових праць / За заг.ред. Кампа В. М., Савчина М. В. К., 2008. С. 102 – 149.

141. Саєнко В. Судова система штатів США та її функціонування. Право України. 2001. № 8. С. 117-119.

142. Сакір-Молочко Н.В., Самофалов Л.П. Класифікація виборчих систем світу. Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право. 2018. №1(3). С. 54-65.

143. Сас С. Законодавство про регламенти однопалатних та двопалатних парламентів. Право України. 2005. № 3. С. 135-144.

144. Семенюк Т. Системи місцевого самоврядування в зарубіжних країнах. Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. К., 2010. Вип. 21. С. 290-297.
145. Серьогіна С.Г. Повноваження органів державної влади в законодавчій сфері за республіканської форми правління. Порівняльно-аналітичне право. 2014. №6. www.par.in.ua/6_2014/16.pdf
146. Скрипнюк О. В. Соціальна, правова держава в Україні: проблеми теорії і практики : [монографія]. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. 600 с.
147. Стецюк П. Б. Основи теорії конституції та конституціоналізму: Пос. для студентів. Ч. 1. Львів: Астролябія, 2003.
148. Сухонос В. В. Інститут глави держави в конституційному праві. Суми : УАБС НБУ, 2011. 339 с.
149. Сухонос В. В. Монархія як державна форма: історико-теоретичний та конституційно-правовий аспекти : [монографія]. Суми : ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2010. 368 с.
150. Сухонос В.В. Світовий досвід закріплення статусу глави держави: історико-законодавчий контекст. Правова держава: Щорічник наук. пр. 2007. Вип. 18. С. 207-217.
151. Терлецький Д. С. Нетрадиційні джерела конституційного права. Проблеми сучасної конституціоналістики / М. П. Орзіх, М. В. Афанасьєва, В. Р. Барський та ін.; за ред. М. П. Орзіха. К.: Юрінком Інтер, 2011. С. 88– 123.
152. Чернеженко О. М. Територіальний устрій та регіональне управління Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії. Бюллетень Міністерства юстиції України. 2015. №3. С.101-112.
153. Шаповал В. М. Вищі органи сучасної держави. К.: Програма Л, 1995. 136 с.
154. Шаповал В. М. Державний лад країн світу. К., 1999.
155. Шаповал В. М. Зарубіжний парламентаризм. К.: Основи, 1993. 173 с.
156. Шаповал В. М. Сутнісні характеристики Конституції як Основного Закону держави. Право України. 2008. № 10. С. 4– 12.
157. Шаповал В.М. Сучасний конституціоналізм: Монографія. К.: Юридична фірма «Салком», 2005.
158. Шаповал В.М. Імпічмент. Юридична енциклопедія : у 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998–2004. Т. 2: Д–Й. 1999. С. 666–667.
159. Шаповал В. Н. Сравнительное конституционное право. К. : ИД «Княгиня Ольга», 2007. 416 с.
160. Шаповал В. Британська конституція: політико-правовий аналіз. К., 1991. 136 с.
161. Шевчук А. А. Парламенти країн — членів Ради Європи: Довідник; Упр. забезп. міжпарламентських зв'язків Апарату Верховної Ради України; Б. І. Олійник (ред. кол.). К.: Парлам. вид-во, 2001. 59 с.
162. Шевчук М. Відкритість національних парламентів: досвід країн Європейського Союзу. Ефективність державного управління. 2018. Вип. 2 (55). Ч. 1. С. 144-150.

163. Шевчук С. В. Основи конституційної юриспруденції. К. : Український центр правничих студій, 2001.
164. Шевчук С. В. Судова правотворчість. Світовий досвід і перспективи в Україні. К. : Реферат, 2006.
165. Шевчук С. Формальна та органічна характеристика принципу верховенства права: до нових методів тлумачення Конституції. Українське право. 1998. №. 2. С. 56 – 68.
166. Шишкін В.І. Судові системи країн світу: У 3-х кн. Кн. 1. К.: Юрінком Інтер, 2001. 336 с.
167. Яцунська О.О. Місцеве самоврядування: світовий досвід та Україна: Навчально-метод. посібник. Миколаїв – Одеса: “ТОВ Від”, 2003. 150 с.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

*Наталя Вікторівна МІШИНА
Дарія Євгенівна ВОЛКОВА*

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

*Освітня програма підготовки здобувачів вищої освіти,
що отримують ступінь бакалавра у спеціальності
293 «Міжнародне право» та 081 «Право»*

Електронне видання

Підписано до друку 27.12.2022.
Ум-друк. арк. 24,36. Зам. № 2212-17.

Видавець ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.feniksbooks.com